

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.2>**Д. Г. Манько**

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету

Н. І. Бойко

адвокат, аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету

ПРАВНИЧА АРГУМЕНТАЦІЯ АДВОКАТА В СИСТЕМІ КАТЕГОРІЙ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Стаття присвячена аналізу ролі і місця правничої аргументації в системі категорій сучасної юриспруденції та визначення її особливостей під час здійснення адвокатської діяльності. Обґрунтовується доцільність використання терміну «правнича» у науковій та практичних сферах.

Необхідно констатувати відсутність єдиновимірного підходу до розуміння співвідношення термінів «правової та юридичної» аргументації. Найбільш доцільною вважаємо модель співвідношення згідно з якою терміно-поняття «юридичний» є синонімічним терміну «правовий» та відображає прямий зв'язок із законодавством та діяльністю у правовій сфері. Термін «правовий» є ширшим за обсягом змістовно-логічного навантаження, ніж «правничий», та відображає будь яку діяльність у правовій сфері.

У законодавстві термін «правничий» використовується для позначення професійної юридичної діяльності, зокрема, надання правничої допомоги (аналог англ. *legal aid*), в свою чергу, «юридичний» має ширше застосування у контексті правової науки. «Правовий» є найбільш загальним терміном і стосується будь-яких аспектів права як суспільного явища.

Вважаємо за доцільне виділення у самостійну категорію терміно-поняття «правнича аргументація», яка засновується на нормах права, судовій практиці, юридичній логіці та використовує юридичні інструменти під час доведення істинності заявленої позиції.

Ключовими критеріями виділення правничої аргументації є, нормативно закріпленій статус та підтверджений досвідом, професіональний рівень суб'єктів її здійснення. За вказаним критерієм стає можливим виділити наступні види: правнича аргументація в судовій діяльності, правнича аргументація в адвокатській діяльності, правнича аргументація у прокурорській діяльності, правнича аргументація у нотаріальній діяльності.

У категоріальній системі сучасної юриспруденції, правнича аргументація в адвокатській діяльності є різновидом правової аргументації і відображає праксеологічний аспект, пов'язаний із виконанням покладених на адвокатів функцій.

Ключові слова: адвокатська діяльність, правнича аргументація, правнича допомога, правничі послуги, юридична діяльність.

Постановка проблеми. Реалізація наявних функцій адвоката і досягнення цілей адвокатської діяльності невід'ємно пов'язано із якісною правничою аргументацією, бо вона забезпечує процес побудови, обґрунтування та захисту правової позиції адвокатом із використанням логічних, нормативно-правових, фактичних і риторичних засобів. По суті вона стає ключовим еле-

ментом адвокатської діяльності, оскільки спрямована на захист прав та інтересів клієнта в суді та інших юридичних процесах. Відтак, загальнотеоретичне дослідження правничої аргументації адвоката в системі категорій сучасної юриспруденції є затребуваним напрямом наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями пов'язаними

із дослідженнями правової (юридичної) аргументації займалися такі науковці як: Афанасьєва М. В., Дудаш Т. І., Кістяник В. І., Козюбра М. І., Кривицький Ю. В., Луць Л. А., Ляшенко Р. Д., Мельник М. О., Рабінович П. М., Сало В. А., Щербина О. Ю., та й ін.

Мета статті – розкрити роль і місце правничої аргументації адвоката в системі категорій сучасної юриспруденції.

Виклад основного матеріалу. Розкриття ролі і місця правничої аргументації в системі категорій сучасної юриспруденції та визначення її особливостей під час здійснення адвокатської діяльності, доцільно розпочати з встановлення природи терміну «правничка», а потім виділити ті особливості, які має ця процедура саме у адвокатській діяльності.

Слід відзначити, що ще з 2016 року розпочалися процеси змістовного змінення ряду терміно-понять у вітчизняній юриспруденції, які отримали закріплення у Конституції України, з часом були внесені певні зміни до кодексів, поточних законів, прийнято низку підзаконних актів, в яких закріплювався новітній для системи законодавства, але відповідний традиціям української мови, термін правничка.

С. П. Головатий з цього приводу вказував, що «українська правничка мова зазнавала багатолітнього зросійщення, а тому провідне завдання і правників, і філологів – вилучення з неї всього чужого, непитомого, того, що порушує норми української мови, а часто й спотворює зміст поняття та визначення терміна» [12].

Слід погодитися із тим фактом, що з моменту здобуття Україною незалежності, російська правова доктрина мала певний вплив на формування окремих складових у вітчизняній правовій сфері. Але самобутній дух, правові традиції, правовий менталітет нашого народу, зумовили розвиток і модернізацію правової реальності у відповідності до засад правової культури України. Цей шлях не є простим та потребує суттєвого наукового переосмислення, у тому числі, і категоріального апарату юриспруденції, значне місце в якому займає саме правничка термінологія.

Враховуючи наявні правові традиції та доктринальні розробки науковців, при-

ймаючи до уваги європейські стандарти, вітчизняний законодавець реалізував поставлені завдання шляхом внесення необхідних змін до чинного законодавства України.

Так, до Конституції України, були внесені зміни до: статті 59, згідно із положеннями якої, «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав»; статті 131, згідно із положеннями якої, «В Україні діє Вища рада правосуддя, яка: Член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності»; доповнено статтею 131-2, наступного змісту «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура» [3].

У пояснювальній записці до Проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) зазначається, що «заміна терміна «правова допомога» на «правничка допомога» зумовлена насамперед стандартами української мови, які визначають, що прикметник, застосований для позначення відповідного виду допомоги, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає таку допомогу. Іменником для позначення особи, яка надає послуги у сфері права (у юридичній сфері), є слово «правник». Отже, саме особи, що належать до правничої професії, надають професійну правничу допомогу. Більш того, терміни правовий – правничий – правний – юридичний є родовидовими синонімами» [6].

Внесено зміни до статті 15 Цивільного процесуального Кодексу України, а саме: «Учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом (професійна правничка допомога), крім випадків, встановлених законом. Безоплатна правничка допомога надається в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги» [16].

Внесено зміни до статті 16 Господарського процесуального Кодексу України,

а саме: «Учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Представництво у суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом [1].

Внесено зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.11 р., (в якому термін правова (у всіх відмінках) замінили на «правничу»), та надали нову редакцію ключовим термінам, а саме:

«правнича допомога – надання правничих послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [8].

Внесено зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.12 р., згідно із якими сформульовані наступні визначення:

«адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту [7].

Прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 07.11.2023 р., № 1163 [9], зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України щодо доступу до безоплатної правничої допомоги та інші підзаконні акти.

Таким чином, у нормативно-правових актах України термін «правничий» має конкретне значення і застосовується переважно до діяльності, що пов'язана із захистом прав людини, наданням юридичних послуг та професійною юридичною діяльністю.

У зазначеному аспекті, слід погодитися із О. В. Крушніцькою, яка зазначає, що «термін правнича допомога є найбільш вдалим і його потрібно трактувати як багатоаспектну діяльність правників, спрямовану на забезпечення верховенства права та реалізації прав кожної людини, яка вступає в певні правовідносини, зміст якої становлять здійснення юридично визначених засобів, що включають юридичні консультації та роз'яснення прав і процедур їх реалізації, допомогу в складанні й поданні заяв, клопотань, скарг та інших юридичних документів, ініціювання та участі

у проведенні процесуальних дій і належному фіксуванні їх перебігу і результатів, оцінку належності, достовірності та допустимості доказів, аналізу законності юридичних рішень, вжиття заходів щодо поновлення порушених прав, відшкодування шкоди, заподіяної правопорушенням» [4, с. 100].

В нашому дослідженні ми повністю підтримуємо позицію вітчизняного законодавця та науковців щодо доцільності використання терміну «правнича» у науковій та практичних сферах.

П. М. Рабінович обґрунтував, що «є підстави розмежовувати правничу мову та правову мову. Таке розмежування можна здійснити, відштовхнувшись від семантичного значення прикметників «правничий» та «правовий» в українській мові [10, с. 17].

«Правовий» – це той, що стосується права [14, с. 507].

«Правничий» – той, що стосується діяльності правника [13, с. 4].

Відтак, «правовий» слід розуміти як більш широкий термін відносно «правничого», як термін, що відображає праксеологічний аспект правової сфери.

Доцільно припустити, що у законодавстві термін «правничий» використовується для позначення професійної юридичної діяльності, зокрема, надання правничої допомоги. «Правовий (юридичний)» є найбільш загальним терміном і стосується будь-яких аспектів права як суспільного явища.

Визначившись із розумінням терміну «правничий», перейдемо до аналізу доцільності його використання для характеристики аргументації, яку здійснюють адвокати України в процесі своєї професійної діяльності.

Перш за все, проаналізуємо наявні підходи до розуміння терміно-поняття «аргументація» та «правова (юридична) аргументація», зокрема.

Згідно із інформацією філософського енциклопедичного словника, під аргументацією слід розуміти: «процес обґрунтування людиною певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності, слушності. Структура аргументації складається із

тези, аргументів та демонстрації. Розрізняють різні види аргументації: доказову та недоказову, пряму та непряму. Аргументація тісно пов'язана з суперечкою [15, с. 36].

На думку окремих науковців, «аргументація у найбільш широкому розумінні слова – це процес обґрунтування (тобто наведення доводів або аргументів) певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності, слушності. Треба зауважити, що під словом «аргументація» можуть розуміти також сукупність доводів на користь якогось положення. Кінцева мета аргументації – прийняття аудиторією висунутого положення (чи положень), тобто переконання аудиторії в справедливості положення, яке пропонується їй увазі. Тому теорія аргументації – теорія, що вивчає різноманітні дискусійні прийоми, які використовуються в процесі аргументації, – ставить у центр своєї уваги поняття «переконання» і «прийняття»» [5].

Відтак, аргументацію слід розуміти як процес обґрунтування певного твердження, позиції або думки за допомогою логічних доводів, фактів, доказів і міркувань. Вона спрямована на переконання адресата (опонента, судді, аудиторії тощо) у правильності або обґрунтованості висунутої тези.

Розглядаючи правову сферу, ми можемо стверджувати, що правова (юридична) аргументація є процесом обґрунтування правових позицій, прийняття рішень і доведення їхньої правомірності за допомогою логічних, нормативних, доктринальних та фактичних доводів. Вона є невід'ємною частиною юридичної діяльності, оскільки дозволяє ефективно відстоювати правові позиції у суді, нормотворчій діяльності, правозастосуванні та правозахисті.

Чорнобай О., зазначає, «юридична аргументація як самостійна галузь досліджень у межах загальної теорії права почала розвиватись у країнах Заходу (США, Франція, ФРН). Значною мірою цьому сприяла поява праць Х. Перельмана «Нова риторика. Трактат з аргументації» та «Юридична логіка. Нова риторика». «Нова риторика» являла собою теорію

аргументації для гуманітарних наук, що відрізнялася від пануючої тоді теорії математичного доведення» [17, с. 34].

Будь-яка аргументація має бути логічно послідовною, не допускати суперечностей або логічних помилок. Виконання зазначених завдань забезпечується використанням загальнонаукових методів (індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, моделювання), спиратися на достовірні фактичні обставини (докази, матеріали справи, свідчення тощо) та бути підтверджена належними та допустимими доказами.

Правова (юридична) аргументація забезпечує законність та обґрунтованість правозастосовних рішень, підвищує якість нормотворчості та судочинства, формує правову культуру суспільства та підвищує рівень довіри до правової системи, сприяє розвитку права, допомагаючи адаптувати норми до сучасних суспільних викликів.

На сьогодні в правовій науці існують кілька підходів до розуміння природи та видів юридичної аргументації. Так, на думку окремих науковців, «юридична аргументація, з логічної точки зору, – це процес підбору аргументів та структурування відношень між ними відповідно логічним правилам істинності, що здійснюється у юридичному контексті. Термін «юридична аргументація» тісно пов'язаний із термінами «правова аргументація», «нормативна аргументація», «доктринальна аргументація», «правознавча аргументація» та ін. Різні типи аргументації у правовому полі розрізняються за цільовим призначенням аргументів. Так, правова аргументація формується для використання при розробці теоретико-методологічних основ правової галузі знань, у політико-правовій сфері, при правовому вихованні і т. ін. Нормативна аргументація потрібна при нормотворчій діяльності, аналізі нормативних положень права. Доктринальна аргументація – при посиленні на доктрину права в правознавчих дослідженнях, у правотворчій діяльності тощо. Правознавча аргументація використовується для теоретико-методологічних та теоретико-прикладних досліджень у правознавстві та інших міждисциплінар-

них галузях наук. Призначення юридичної аргументації обумовлюється її об'єктом» [18, с. 12].

Розмірковуючи про природу юридичної аргументації, М. І. Козюбра зазначає, «що вона не може ґрунтуватися як на механічному застосуванні норми закону чи іншого нормативного акта до конкретної ситуації, так і на необмеженій дискреції під час ухвалення правозастосовних рішень. У юридичній аргументації мають поєднуватися здобутки всіх її моделей – дедукції, індукції, герменевтики і діалектики. Лише таке поєднання здатне забезпечити точність, необхідну об'єктивність, реалістичність і динамізм юридичної аргументації» [2, с. 6].

Для правової (юридичної) аргументації важливим є всебічне тлумачення та оцінка правових норм на підставі чого, в тому числі, відбувається доведення правомірності певної правової позиції відповідно до чинного законодавства.

В свою чергу, П. М. Рабінович та Т. І. Дудаш зазначають, що «для позначення належності аргументації саме до права краще, гадаємо, послуговуватися ширшим за значенням прикметником «правовий», а не «юридичний». Адже «юридичність» аргументації викликає асоціацію із застосуванням лише юридичних аргументів (скажімо, презумпції невинуватості, відносної заборони зворотної дії закону, заборони декількох покарань за одне правопорушення), а не моральних, філософських, соціальних, економічних та інших (які досить природно вписуються в поняття правової аргументації)» [11, с. 11].

Таким чином, ми можемо констатувати відсутність єдиновимірного підходу до розуміння співвідношення термінів «правової та юридичної» аргументації. Найбільш доцільною вважаємо модель співвідношення згідно з якої терміно-поняття «юридичний» є синонімічним терміну «правовий» та відображає прямий зв'язок із законодавством та діяльністю у правовій сфері. Ці терміно-поняття визначаються англійським словом «legal». Термін «правовий (юридичний)» відображає будь яку діяльність у правовій сфері, є ширшим за обсягом змістовно-логічного наван-

таження, ніж «правничий» який можна перекласти англійською як «juristic».

Відтак, вважаємо за доцільне виділення у самостійну категорію терміно-поняття «правнича аргументація», яка засновується на нормах права, судовій практиці, юридичній логіці та використовує юридичні інструменти під час доведення істинності заявленої позиції. Ключовими критеріями виділення правничої аргументації є нормативно закріплений статус та підтверджений досвідом професіональний рівень суб'єктів її здійснення. За вказаним критерієм стає можливим виділити наступні види: правнича аргументація в судовій діяльності, правнича аргументація в адвокатській діяльності, правнича аргументація у прокурорській діяльності, правнича аргументація у нотаріальній діяльності.

Зрозуміло, що для досягнення поставленої у статті мети основну увагу слід зосередити саме на понятті правничої аргументації в адвокатській діяльності.

Чинним законодавством України, як на рівні Основного закону, так і у поточному законодавстві, встановлено, що професійна правнича допомога надається адвокатами.

Не викликає сумнівів, що для якісного втілення у життя завдань та реалізації мети своєї діяльності, адвокату необхідно володіти високим рівнем знань та навичок з обґрунтованого доведення істинності власної (або іншої особи яку захищає/інтереси якої представляє) позиції у юридичному спорі.

Реалізуючи визначені законодавством функції, адвокат представляє та захищає інтереси клієнта в суді, перед державними органами, у переговорах, відтак, він має переконливо довести позицію клієнта перед суддею, прокурором, опонентом, запобігати маніпуляціям з боку опонентів, формувати обґрунтовану лінію захисту чи представництва.

Реалізація наявних функцій адвоката і досягнення цілей адвокатської діяльності невід'ємно пов'язано із якісною правничою аргументацією, бо вона забезпечує процес побудови, обґрунтування та захисту правової позиції адвокатом із використанням логічних, нормативно-правових, фактичних і риторичних засобів. Та по

суті стає ключовим елементом адвокатської діяльності, оскільки спрямована на захист прав та інтересів клієнта в суді та інших юридичних процесах.

Правнича аргументація в адвокатській діяльності зумовлює якісно високий рівень захисту або представлення прав осіб, які звернулися по допомогу, будувати ефективну правову позицію на основі фактів і норм права, вести переговори та укласти вигідні угоди в інтересах клієнта.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що правнича аргументація в адвокатській діяльності ґрунтується на логіці, відповідності праву, чіткому плануванні та переконливості. Вона є ключовим інструментом захисту або представництва особи, яка звернулася по правничу допомогу та досягнення позитивного результату у справі. Розуміння та використання характеристик правничої аргументації, що відповідають зазначеним ознакам, робить адвоката ефективним правозахисником, здатним обґрунтувати свою позицію на найвищому рівні. Володіння механізмами правничої аргументації дозволяє не лише ефективно захищати клієнтів, а й будувати професійну репутацію, впливати на правозастосовну практику та підтримувати високий рівень юридичної етики. У категоріальній системі сучасної юриспруденції правнича аргументація в адвокатській діяльності є різновидом правової аргументації і відображає праксеологічний аспект, пов'язаний із виконанням покладених на адвокатів функцій.

Список використаної літератури:

1. Господарський процесуальний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Козюбра М. І. Моделі (типи) юридичної аргументації. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2013. Т. 144-145. С. 3-8.
3. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#-Text>
4. Крушницька О. В. Розмежування поняття правової допомоги. *Часопис Київського університету права*. №4. 2019. С. 98-102.
5. Основи теорії аргументації. НАВС України. URL: https://arm.naiuu.kiev.ua/books/logika/lections/lection6_2.html
6. Пояснювальна записка до Проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57209&pf35401=373303>
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність Закон України від 05.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
8. Про безоплатну правничу допомогу. Закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо доступу до безоплатної правничої допомоги. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2023 № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2023-%D0%BF#Text>
10. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*. № 1 (88). 2017. С. 17-29.
11. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правова аргументація: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 8-20.
12. Робоча зустріч Наукової комісії Центру правничої термінології НАПрН України з Національною комісією зі стандартів державної мови. URL: <http://surl.li/sykyubx>
13. Російсько-український словник правничої мови / гол. ред. А. Ю. Кримський. К., 1926. 322 с.
14. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. І. К. Білодід (голова) та ін.]. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. 7 / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. К. : Наук. думка, 1976. 840 с.
15. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
16. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
17. Чорнобай О. Становлення та перспективи вітчизняної юридичної аргументації. *Jurnalul juridic national: teorie și practică Numărul*. №2-2(36). 2019. С. 33-36.

18. Юридична аргументація. Логічні дослідження : монографія / О. М. Юркевич, В. Д. Титов, С. В. Куцепал та ін. ;

за заг. ред. О. М. Юркевич. 2-ге вид., переробл. та допов. Х. : Право, 2015. 336 с.

Manko D., Boyko N. Juristic (legal) argumentation of a advocate in the system of categories of modern jurisprudence

The article is devoted to the analysis of the role and place of juristic (legal) argumentation in the system of categories of modern jurisprudence and the definition of its features during the implementation of legal activities. The expediency of using the term "legal" in scientific and practical spheres is substantiated. Moreover, the term-concept "legal" (with the exception of more frequent use in the scientific sphere) is a synonym for the term "juristic" and reflects a direct connection with legislation and professional practical activities in the legal sphere. Unlike the above, the term "lawful" is broader in terms of the scope of the content and logical load than "juristic" and reflects any activity in the legal sphere. In legislation, the term "juristic (legal)" is used to denote professional legal activities, in particular the provision of legal assistance (analogous to English legal aid), in turn "legal" has a wider application in the context of legal science. "Lawful" is the most general term and applies to any aspects of law as a social phenomenon.

Given the certain synonymy of the terms "juristic" and "legal", we consider it appropriate to allocate into an independent category the term-concept "juristic (legal) argumentation" which is based on the norms of law, judicial practice, legal logic and uses legal tools when proving the truth of the stated position.

The key criteria for allocating juristic (legal) argumentation are the normatively established status and the professional level of the subjects of its implementation, confirmed by experience. According to the specified criterion, it becomes possible to distinguish the following types: juristic (legal) argumentation in judicial activity, juristic (legal) argumentation in advocacy, juristic (legal) argumentation in prosecutorial activity, juristic (legal) argumentation in notarial activity.

In the categorical system of modern jurisprudence, juristic (legal) argumentation in advocacy is a type of legal argumentation and reflects the praxeological aspect associated with the performance of the functions assigned to advocates.

Key words: *advocate, juristic argumentation, legal aid, legal services, legal activity.*